

ՊԱՏՈՒԻ ՀԱՄԱՐ

ԴՐԱՄԱ ԶՈՐՍ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

ԴՈՐԺՈՂ ԱՆՁԻՆԷ

ԱՆԴՐԷԱՍ ԷԼԻԶԱՐԵԱՆ. Տեղական յայտնի հարուստ-
ներից մէկը: 55 տարեկան առոյգ եւ ամրակազմ տղամարդ,
կարճ խուզած ալեխառն մազերով, ցանցստ միրուքով եւ
կարմիր այտերով:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Երա ամուսինը: Քահանայի դուստր, 46
տարեկան, ժամանակից առաջ թառամած, դժգոյն, նիհար
կին համակրելի եւ գեղեցիկ:

ԲԱԳՐԱՏ. Էլիզբարեանների աւագ որդին: Ժամանա-
կակից գործնական երիտասարդ, 27 տարեկան, եռանդուն
դէմքով: Չեւերն ու շարժումներն արագ են, ոճը կտրուկ եւ
դրական:

ՍՈՒՐԷՆ. Էլիզբարեանների երկրորդ որդին, 23 տա-
րեկան կենսախինդ երիտասարդ, որի դէմքը կրում է
շուայտ կենցաղի վաղաժամ հետքերը, բայց համակրելի է:
Հազնւում է վերջին տարազով:

ՌՕԶԱԼԻԱ. Էլիզբարեանների մեծ աղջիկը: 24 տարե-
կան, բաւական գեղեցիկ, բայց չափազանց ինքնագոհ դէմ-
քով օրիորդ: Հազնւում է միշտ շքեղ, առանց գոյների խրտ-
րութեան:

ՄԱՐԴԱՐԻՏ. Էլիզբարեանների երկրորդ աղջիկը: 22
տարեկան, մտախոհ դէմքով, արտայայտիչ աչքերով օրիորդ,
մի քիչ մօրը նման, բայց աւելի գեղեցիկ: Հազնւում է հա-
մատ ճաշակով:

ԱՐՏԱՇԷՍ ՕԹԱՐԵԱՆ. Անդրէասի հանգուցեալ ընկերոջ
որդին եւ նախկին որդեգիրը: 26—27 տարեկան, խոհուն
դէմքով, նեարդային շարժումներով: Հազնւում է միշտ սեւ:

ՍԱՂԱԹԷԼ: Երանուհու եղբայրը եւ Անդրէասի հասատարիմ աջակիցը: Մօտ 50 տարեկան, անվրդով, բայց խորամանկ դէմքով: Երեսը սափրում է, քունքերի մօտ փոքրիկ մօրուհատներ թողնելով: Հագնում է միշտ միատեսակ—լայն վարտիկ, սեւ աթլասի արխալուղ, վրէն երկարաւուն, լայն պիջակ: Վզովը գցած է ժամացոյցի ոսկէ շղթայ: Մէջքին կապած է ոսկէ քամար: Միշտ գործ է ածում դեղին սաթի տէրողորմեա խոշոր հատիկներով: Կօշիկների տակերը մի մատնաչափ հաստ են:

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ԿԱՐԻՆԵԱՆ: Անդրէասի հաշուապահը: Ժամանակից առաջ ծերացած, 42 տարեկան տղամարդ: Սովորական ծառայողի միջին տիպար:

ՎԱՐԴԱՆ: Սպասաւոր Էլիզբարեանների գրասենեակում: Երիտասարդ: Խօսում է Շամախու ըարբառով:

ԶԱՐՈՒՀԻ: Երիտասարդ աղախին:

Գործողութիւնը կատարում է Էլիզբարեանների տանը:

Մեր ժամանակի անցը:

ՊԱՏՈՒԻ ՀԱՄԱՐ

ԴՐԱՄԱ ԶՈՐՍ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՒ ԱՌԱՋԻՆ

Ինձր ներկայացնում է Անդրէաս եւ Բագրատ Էլիզարեանների պարայելու սենեակը, որ բռնում է սեպիական տան վերին յարկում անկիւնային դիրք բնակարանի և գրասենեակի միջեւ:

Միջին մեծութեամբ սենեակ: Աջ *) պատի մէջ դէպի փողոց երկու մեծ լուսամուտներ, որոնց մէջտեղում դրած է Անդրէասի գրասեղանը, վրէն, բացի դրելու պարագաներից, համարակալ, հետախօսի ապարատ եւ էլեքտրական շարժուն լամպար: Սեղանի ըով, պատի կողմում մի մեծ բազկաթոռ, միւս կողմում՝ մի հասարակ աթոռ:

Խորքի պատի մէջ երկու դռներ, մէկը բնի կենտրոնական ուղղութեամբ, դէպի գրասենեակ, միւսը բոլորովին ձախ, զրեթէ անկիւնում, դէպի նախասենեակ:

Ձախ պատի մէջ եւս դռներ, որոնք տանում են դէպի բնակարան: Այս դռների մօտ, դէպի աւանսցենա Բագրատի գծասեղանը, վրէն, բացի սովորական պարագաներից, պրելու գործիքներ, գրագրութիւններ եւ մի քանի մասնագիտական գրքեր ինժեների համար: Սեղանի ետեւում երկաթէ դրամարկո: Խորքում, դէպի աջ — վառարան:

Պատերի տակ աթոռներ: Յատակի աջ կողմը ծածկուած է գորգով: Լուսամուտները վարագուրուած է:

Ներկայ պիեսը ներկայացնելու իրաւունքը վերապահուած է Ալէքսանդր Շիրվանզադէին: Այն անձինք, որոնք, առանց հեղինակից իրաւունք ստանալու, կը ներկայացնեն պիեսը, կենթարկուին օրինական դատի: Իրաւունք խնդրելու համար պէտք է դիմել. Тифлисъ—А. Ширванзада.

*) Ճամբօր. Աջ ու ձախ ընդունել հանդիսականների կողմից:

ՃԵՍԻՆ I.

ՍԱՂԱԹԷԼ ԵՒ ԿԱՐԻՆԵԱՆ

Վարագոյրը բարձրանալիս Սաղաթէլը, Անդրէասի գրասեղանի ըով կանգնած, հեռախօսով խօսում է: Խորքի դռները բացում են, ներս է մտնում Կարինեանը եւ սկըսում է Անդրէասի գրասեղանի վրայ շատ դանդաղ ինչ-որ փնտրել: Այս դռները բացուելիս հեռու երեւում է մի բարձր հաշուսեղան, որի ըով կանգնած պարապում է մի երիտասարդ: Մերթ ընդ մերթ երեւում են եւ ուրիշ ծառայողներ, նաեւ այցելուներ, որոնք այս ու այն կողմ են անցնում՝ զբաղուած դէմքերով: Գործողութեան ընթացքում, մինչեւ գրասենեակի փակուիլը, այնտեղից լսում են համարակալի չիչիկոց եւ հեռախօսի զանգակի հնչիւններ:

ՍԱՂԱԹԷԼ: (Հեռախօսով) «Համէէէ»: Այո, շուտով կը գայ: Հը՞մ, չեմ լսում: Հա՛ն: Լաւ, ուղարկիր: Յը տեսութիւն: (Ջանգալը հնչեցնում է եւ գործիքը դնում իւր տեղը): Օրհնուի տելեֆօն հնարողը, շատ լաւ բան է վաճառականի համար: Հա, ինչ էի առում, Արիստակէս, հէնց որ ձեռքիդ գործը վերջացնես, կըսկես Բագրատի հաշիւը կազմել: (Հեզնօրէն) Մեր պարօն ինժեները ուզում է իմանալ, ինչքան է ծախսուած իւր գործարանի վրայ:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ: Բայց դուք ձեր արած ծախսերի հաշիւները դեռ չէք ներկայացրել գրասենեակին: Պարօն Բագրատն ամեն մի ծախսի համար արդարացուցիչ դօկումենտ է պահանջում:

ՍԱՂԱԹԷԼ: Բան է հնարել պարօն Բագրատը — արդարացուցիչ դօկումենտ: Ես Անդրէաս Էլիզարեանի մօտ մինչեւ օրս առանց արդարացուցիչ դօկումենտի եմ ծառայել, էլի կը ծառայեմ: Հայրը հաւատացնում է, թող օրդին էլ հաւատայ (Լռութիւն): Այդ ի՞նչ ես փնտրում:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ: Մնացականեանների պայմանագիրը: (Դադարում է փնտրել):

ՍԱՂԱԹԷԼ. Հէր օրհնած, այսքան ժամանակ ծառայում ես այստեղ, էլի չըգիտե՞ս, որ Անդրէաս Էլիզբարեանը սեղանի վրայ երբէք հարկաւոր թղթեր չի թողնում:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. Ճշմարիտ, ես մոռանում եմ, որ Էլիզբարեանը բոլոր մարդկանց համարում է գող ի ծննդենէ:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Այո, նրա կարծիքով, մարդիկ դողանում են ամեն ինչ, որ կողպէքի տակ չէ: Եւ այդ շատ ճիշտ կարծիք է: Աշխարհի երեսին դրուստ մարդ չըկայ, բոլորը գող են: (Տէրողորմեան ձեռների մէջ տրորում է եւ հոտ քաշում):

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. Խղճի դէմ բան էք ասում, պարոն Սաղաթէլ:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Էհ, դու էլ խօսքի տակին գլխին—խիղճ: Ինչպէս տեսնում եմ, այդ կերակուրը շատ ես սիրում: Ասիտոս որ փոր կշտացնող չէ:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. Այո, շատերի համար անմարսելի է:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Ինչպէս, օրինակ, հրամանոցդ համար: Տեսնում եմ, քառասուն ու երկու տարեկան մարդ ես, մագերդ ճերմակել են, մէջքդ ծռուել է և էլի, խիղճ-խիղճ ասելով, հալում ես: Երանի գիտենայի, այսօր էգուց որ ոտներդ ձգես, կնիկդ գրպանումդ պատանի փող կը գտնի:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. Կարող է չըգտնել, բայց ես գոնէ հանգիստ հոգով կըմեռնեմ:

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Կծու հեզնութեամբ) Ինչպէս չէ, կէս դիւժին ճընկըճտեր քաղցած փորով թողնելով փողոցում. էէհ, պարոն, խիղճը լաւ բան է, միայն ասիտոս որ գերի է ընկել փողի ձեռքը և օր օրի վրայ մաշում է տանջանքից: Հա, ինչ էի ուզում հարցնել. այսօր Օթարեանն եկել է այստեղ:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. Ոչ:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Էհ, գոհութիւն Աստծու: (Տէրողորմեան տրորում է եւ հոտ քաշում):

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. Ասացէք, խնդրեմ, ինչ է պատահել
այդ երիտասարդի և պարոն Անդրէասի մէջ:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Այդ երկար պատմութիւն է: Բայց մեր
գործը չէ:

ՏԵՍԻՆ II.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՍՈՒՐԷՆ

ՍՈՒՐԷՆ. (Ներս է մտնում շտապով ծախ դռներից
վերարկուով ու գլխարկով:) Պապան այստեղ չէ: Աւելի
լաւ: (Սաղաթելին) Գեռի, ի սէր Աստծու, տուր ինձ
խկոյն երեք հարիւր ռուբլի:

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Տէրողորմեան զրպանը դնելով) Հէ՛է հէ,
էլի վազեց գլխիս, (Սուրէնին) Ի՞նչ է պատահել, էլի
բարկացած ես:

ՍՈՒՐԷՆ. Հարց, ու փորձի ժամանակ չէ: Ինձ ձե-
ռաց երեք հարիւր ռուբլի փող է հարկաւոր:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. Երեւի, էլի բակարայում տանուլ էք
տուել:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Բաս չէ, առուտուրում փնաս է արել:
Սրանը կամ բակարան է կամ թխիկ-թխիկ մամզել-
ները:

ՍՈՒՐԷՆ. (Գրգռուելով Կարինեանի դէմ) Պարոն թա-
նաք լղոզ, այդ ձեր գործը չէ, խնդրեմ անկոչ վերա-
հսկողի դեր չըկատարէք: Գեռի, եթէ այս րոպէին ե-
րեք հարիւր ռուբլի չունենամ—կը խայտառակուիմ:
Պատուի խնդիր կայ մէջ տեղ: Եթէ ինձ սիրում ես, մի
ուշացնիր:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Շատ եմ սիրում, Սուրէն ջան, բայց որ
փող չըկայ, ինչ անեմ: Գեղ յայտնի է, որ այժմ հօրդ
գործերը եղբայրդ է կառավարում: (Տէրողորմեան զըր-
պանից հանում է):

ՍՈՒՐԷՆ. Եղբայրս, եղբայրս, ամեն տեղ նա ինձ
խանդարում է: Բայց թող սպասի, մի օր ատամներս
ցոյց կըտամ նրան:

ՍԱՂԱԹԷԼ: Է՛հ, նա այն պտուղներից չէ, որ քո ա-
տամներից վախենայ:

ՍՈՒՐԷՆ: (Անհամբեր) Տալու ես փող, թե՞ չէ:

ՍԱՂԱԹԷԼ: Այ եղբայր, ես ի՞նչ անեմ, ահա, նա
սնդուկը, սա էլ դու, համեցէք, վերցրու, ի՞նչ ես եա-
խեցս կպել:

ՍՈՒՐԷՆ: Բանալին տուր:

ՍԱՂԱԹԷԼ: (Հառաչելով) Ձերկայ, Սուրեն ջան, չը
կայ: Այժմ արքայութեան դռների պահապանն ես չեմ:
Մէկէլ, մեր մէջ առած, հիմայ այդ սնդուկում, բացի
պայմանագրերից և վէքսիլներից, ոչինչ չըկայ: Եղբայրդ
մեր կարգ ու կանոնները փոխել է: Դրանից առաջ այդ
սնդուկում տասը-քսան հազարներով փող է: լինում շա-
բաթներով ընկած: Հիմա եղբայրդ բանկումն է պահում:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ: Նա ասում է փողն ու խեղճը միշտ
շարժման մէջ պէտք է լինին:

ՍՈՒՐԷՆ: Որ այդպէս է, տուր քո գրպանից:

ՍԱՂԱԹԷԼ: Սուրեն ջան, ախար ես փող չբռնողից
ունիմ: Ես մի խեղճ գործակատար եմ:

ՍՈՒՐԷՆ: Էլի մի սկսիր Ղազարոսի շարականն եր-
գել: Կաշիդ դաբախանում կըճանաչեմ: Դո կօշիկների
այդ հաստ կարկատանի մէջ էլ փող կայ:

ՍԱՂԱԹԷԼ: Տէր, Անցո զբաժակս այս յինէն:

ՍՈՒՐԷՆ: Դէ լաւ, հօրդ խօսքերը մի կրկնիր: Ա-
սում են, դու նրան այնքան ես նման, որքան ես Պօ-
ղոս Առաքեալին: Հանիր քսակդ, տեսնենք:

ՍԱՂԱԹԷԼ: (Մեկուսի): Դրա ձեռքից ազատուել չի
կարելի, (Տէրողորմեան հանդարտ ղնում է գրպանը եւ
շատ հանդարտ պիջակի գրպանից հանում է մի արհա-
գին մաշուած, կնդոտոտ կաշուէ փողաման): Կարծեմ,
հարիւր ուրբուց աւելի չունիմ: (Երեսը դարձնելով,
թաքուն նայում է փողամանի մէջ): Փահ, իսկի հարիւր
էլ չըկայ, յիսուն է:

ՍՈՒՐԷՆ: Այդ հեշտ է ստուգել: Տհւր ինձ այդ
տոպրակը, տեսնեմ: (Փողամանը խլում է):

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Վախեցած) Վայ, այդ ինչ ես տեսնում եմ:
 ՍՈՒՐԷՆ. Ուղում եմ մի քիչ հետազոտել այս հնա-
 գիտական գործը (Սկսում է փողոմանը տնտղել եւ
 մէկ մէկ դուրս է բերում անուանած իրերը) Այստեղ
 մտիկ արէք, ինչ ասես—կայ: Հին մուրհակներ, ակցիա-
 ներ, բանկային կտրոններ, գերբովայեա մարկաներ,
 եռլիկ դինու շիշից...

ՍԱՂԱԹԷԼ. Ադա, ամօթ է:

ՍՈՒՐԷՆ. (Դուրս է բերում մի նամակ) Մյս ինչ
 բան է Վարդագոյն թղթի վրայ նամակ, կնոջ ձեռքով
 գրուած: (Հոտ է քաշում) Անուշահոտ...

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Կարինեանից քաշունջով) Ադա, ամա-
 չիր, մարդ կայ այստեղ...

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. (Թաքուն ծիծաղում է):

ՍՈՒՐԷՆ. (Հանելով նամակի միջից շորի մի կտոր) Մհա,
 այս էլ նամակի պատասխանը—դէրիացուի նմուշ,
 արշինը վեց շահանոց: Տէր ողորմած Աստուած, այստեղ
 մտիկ արէք, դեղատոմսեր, սիգնատուրա, աչքի ճար,
 քինաքինա, ամբողջ դեղատուն: Պակասում է բժշկը,
 Հապա, տեսնենք ուր է ցաւդ, որ բժշկենք: Ահա, Օօ,
 այստեղ երեք հարիւր էլ կայ, հինգ էլ տասն էլ:

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Ասքողջ ժամանակ անհանգիստ, աշ-
 խատում է փողոմանը խլել) Այդ խօս ավաշկարայ
 կողոպտել է նշանակում: Տեսնում ես, Արիստակէս, օրը
 ցերեկով:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. (Մեկուսի) Աւելի լաւ է այդպէս կո-
 ղոպտել, քան թագուն-թագուն գողանալ, ինչպէս դու:

ՍՈՒՐԷՆ. Մի վախենար, աւելի չեմ վերցնիլ: Այն,
 ցվայ, դրայ, հերիք է: (Փողերը դնում է գրպանը, փո-
 դամանը վերադարձնում է Սաղաթէլին) Ստացիր թան-
 գարանդ, ֆի, մագուլթի հոտ է փչում:

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Փողամանը ծոցը դնելով) Կարող եմ
 ասել, որ էլի լաւ պրծայ...

ՍՈՒՐԷՆ. Ծնորհակալութիւն: Այժմ պատիւս փըր-

4706 ՊԱ-1206

կուած է: Անիրաւները չէին ուզում ինձ հետ ապառիկ խաղալ: Առօրեական հէ՛ն: (Ուզում է զնալ:)

ՍԱՂԱԹԷԼ: Ամօթ չը լինի հարցնելը—բաս վէճսիլը:

ՍՈՒՐԷՆ: Գրիւր քեզ յայտնի պայմանով, կրտստորադրեմ, բայց տես, Շէյլօկի տոկոս չըբարդես վրէն: (Քայլերն ուղղում է դէպի նախասենեակ:)

ԿԱՐԻՆՆԱՆ: (Գլուխը շարժելով, անցնում է գրասենեակ:)

ՏԵՍԻՆ III.

ՍՈՒՆ, ԵՐԱՆՈՒՀԻ ԵՒ ՍԱՂԱԹԷԼ:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. (Գալիս է ծախ դռներից տնային հագուստով, առանց գլխարկի: Յուզուած է:) Կանց, մի գնար:

ՍՈՒՐԷՆ. (Կանգ է առնում:) Էէ, մամա, հերիք է ինչքան լաց ու կոծ բարձրացրիւ, ես ներվային մարդ եմ:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. (Սաղաթէլին) Դու նրան փոխ տուեցիր:

ՍՈՒՐԷՆ. Այո, մամա, եղբայրդ աւելի բարի գըտնուեց քան դու և մեծ որդիդ:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Յետ վերցրու, Սաղաթէլ, յետ վերցրու: Փողը նրան փչացրեց, փողոցները գցեց:

ՍՈՒՐԷՆ. Լաւ, մամա, հին երգդ երգելու տեղը չէ, գրասենեակից կը լսեն: (Գրասենեակի դռները ծածկում է:)

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Էհ, թող լսեն: Այժմ ամենքն էլ գիտեն, որ դու որդի չես ինձ համար, այլ Աստծու պատիժ:

ՍՈՒՐԷՆ. Ինչո՞ւ: Որովհետեւ ապրել եմ ուզում: Այնպէս, ինչպէս ապրում են իմ բոլոր ընկերները:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Այսինքն, բոլոր անառակ զաւակները (Մի կողմ) Վայ, ի՜նչ ասացի:

ՍՈՒՐԷՆ. Քեռի, իմ գործերին մի խառնուիր: Քոնն այն է, որ հօրս հաշիւներին վերադիր անես և սպանաղ ու ղանձիլ ուտես:

ՍԱՂԱԹԻԼ. (Մեկուսի) Լաւ կծեց, տեղն է քեզ,
Սաղաթէլ:

ՍՈՒՐԷՆ. Իսկ դու, մամա, հոգս արա միւս որդուդ
համար: Կարող եմ հաւատացնել, որ նա ինձանից աւելի
վատ ճանապարհի վրայ է: Մեր փողը կեղտ է, նրան
փչացնելը մեղք չէ: Հասկացար, սիրելի մամա: Յը տե-
սութիւն, ճաշին ինձ չսպասէք: (Գնում է նախասե-
նեակի դռներով):

ՏԵՍԻԼ IV.

ԵՐԱՆՈՒՀԻ ԵՒ ՍԱՂԱԹԻԼ.

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. (Թուլացած նստում է աթոռներից մե-
կի վրայ): Տանջեցին ինձ, բութ դանակով մորթեցին:
Հանել է ուեփովերն ու դրել եղբօր կրծքին. «փող տու-
թէ չէ՝ կը սպանեմ»: Ոտներս թուլացան, աչքերս մըթ-
նեցին, ասացի երկուսն էլ կորան: Մի կերպ բաժանե-
ցի: Ախ, դեռ աշխարհի երեսին կանայք կան, որ ինձ
նախանձում են, հարուստի կնիկ եմ:

ՍԱՂԱԹԻԼ. Էէ, ոչինչ, եթէ մէկ որդիդ անառակ
է, միւսը խելօք է: Մէկի քանդածը, միւսը շինում է:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Էհ, չեմ ուզում ոչ քանդողին, ոչ շի-
նողին: Մէկի համար փողը գերեզման է, միւսի համար
հայր ու հաւատամբ: Երկուսն էլ Աստուծո ճանապարհից
դուրս են: Մեր ժամանակում փողը երկնային թագա-
ւորի պատիժն է:

ՍԱՂԱԹԻԼ. Օրհնուին նրա կտրողի ձեռները: Փողի
պէս էլ քաղցր բան կայ աշխարհում:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Հեթանոսներ, Աստուած չունիք, Բե-
հեղգեբուղին էք երկրպագութիւն տալիս:

ՍԱՂԱԹԻԼ. Էէ հէ, էլի կրկնեցիր մեր հօր խօսքերը:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Լոյս գայ նրա գերեզմանի վրայ: Նա
ստում էր փողը հնարուած է սատանայի ձեռքով, որ
մաքդկանց գեհնէնը տանի:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Ասում էր, որովհետև քահանայ էր, իսկ մենք աշխարհականներ ենք, մեզ ինչ:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Վախեցիր Ահեղ Դատաստանից, Սաղաթէլ: Մի պաշտիր փողը կուռքի պէս:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Քոյր, Աստուծոյ պատիժն էլ, վարձքն էլ այս աշխարհումն է: Ահեղ Դատաստան մադաստան չը կայ:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. (Ջարհուրած) Կայ, անհաւատ, կայ:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Դէ հը, կայ, թող լինի: Բայց հարցրու մեծ որդուդ, տես նա ինչ է ասում: Բանից դուրս է գալիս, որ միւս կեանք ասածդ էլ անբաղդ մարդիկ են հնարել իրանց այրուած սիրտը մխիթարելու համար: Որդիդ է ասում, լսում ես, ասում է՝ գիտու թեան խօսքն է:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Անիծուի ձեր գիտութիւնը:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Ինչո՞ւ Որ այն հոտած փիլի մոմի տեղ մեզ պայծառ էլէքորական լոյս է տուել: Ասա, խնդրեմ, երկաթուղի, շոգենաւ, տեղեկարաֆ, տելեֆօն, գրամաֆօն գիտութիւնն է հնարել, թէ քո տէրտէրները:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Ձուր չեն ասում, թէ տէրտէրի որդին անհաւատ կըլինի:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Ախ, Երանուհի, դու մարդուցդ յիսուն տարով յետ ես մնացել: Խելքի եկ, բաց արա աչքերդ, տես ինչպէս են ապրում միւս հարուստների կանայք: Ուտում են, խմում, քէֆ անում, ամեն ամառ գնում են արտասահման, իսկ դու վազում ես... Ահեղ Դատաստան: (Փոքրիկ պաուզա) Մի նոր բան էլ այն փոքր աղջիկդ է հնարել—Մարգարիտը—ճշմարտութիւն: Երէկ սկսեց գլխիս Աւետարան կարդալ. «քեռի, մարդիկ պարտաւոր են ճշմարտութիւնով ղեկավարուել»:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Վատ բան է ասել, հաս:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Դիտես, սիրելիս, մեր հանգուցեալ հօր նման ճշմարիտ մարդ հաղիւ թէ լինի այս քաղաքում: Բայց ինչ թողեց մեզ համար: Վերջին կոպէկի կարօ

տուժիւն, սով: Մեռաւ թէ չէ, սկսեցինք սրան-նրան
 ձեռք պարզել, Դեռ փառք Աստծու, որ դու մի քիչ
 դեղեցիկ էիր, բաղդը բեղ այս տունը դցեց: Ի՞նչ պի-
 տի անէինք, եթէ էլիղբարօւլը բեղ հետ չ'ամուսնանար:
 Հանգուցեալը մի արհեստ էլ չէր սովորեցրել ինձ: Ու-
 ղում էր, որ ես էլ տէրտէր դառնամ, այսինքն իւր
 նման քաղցածի մէկը: Ձէ, քոյր, ոչ բեղ եմ հաւանում,
 ոչ Մարգարտին: Ապրել չըգիտէք: Այ, մեծ աղջիկդ,
 քէֆս է գալիս, աշխարհի բերանն է պատռում: Տես-
 նում ես տուն ու տեղդ ինչպէս է կարգի դցել, ինչ
 շիկ է բանեցնում: Մախլաս, դու իսկի նման չես միլ-
 լիօնատէրի կնոջ: Էհ, թողնենք, կարծեմ, Անդրէասի
 ձայնն է:

ՏԵՍԻՆ Կ.

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԱՆԴՐԷԱՍ.

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Ծրելում է գրասենեակի դռների մէջ
 գլխարկով ու վերարկուով. Մի ոտը շէմքի վրայ, խօ-
 սում է դէպի գրասենեակ) Ասացէք այդ մարդկանց, որ
 ես այստեղ չեմ: Դիտեմ ինչու համար են շնորհ բերել:
 Ճանապարհ դրէք: Յետոյ գրասենեակը փակեցէք, գնա-
 ցէք ճաշելու: Դուք հարկաւոր չէք: Իրիկունը շուտ
 եկէք: (Ծնրու է գալիս, դռները ետեւից ծածկելով):

ՕՍՂԱԹԷՂ. Էլի ովքեր էին:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ազգային ազաւաններ: Փահ, կարծես,
 բարեգործական ընկերութիւն եմ բաց արել կամ իրան-
 ցից յիմար եմ, չըգիտեմ, ումն է հարկաւոր օգնել,
 ումը—ոչ: Հաւաքուել են մի դիւժին անգործներ ու
 դռնէ դուռն ընկել, թէ ինչ է՝ «Աշխատանքի տան» հա-
 մար փող ենք հաւաքում: (Սաղաթէլի օգնութեամբ
 հանում է վերարկուն և գլխարկի ու ծոռնափայտի հետ
 տալիս է նրան. Հագած է լայն և երկարաւուն պի-
 ջակ, լայն վարտիկ: Ժիլետի վրայ ժամացոյցի ոսկէ

շղթայ, աջ ձեռի ժատի վրայ ահագին աղամանդեայ ժատանի)։ Աշխատանքի տո՛ւնս որն է։ Աշխատող մարդն ինքը դորձ՝ էլ կունենայ, տուն էլ։ Հաւաքել են ծոյլերին ու անպիտաններին, ձրի կերակրում են, թէ աղդ ենք փրկում։

ՍԱՂԱԹԷԼ. Իմաստունի խօսքեր են։ (Վերադառնալով ու ձեռնափայտը տանում է նախասենեակ նւ իսկոյն վերադառնում)։

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Նստում է իւր գրասեղանի քով եւ այդ պահին տեսնում է Երանուհուն)։ Ա, դու այստեղ ես։ Էլի ի՞նչ ես ունքերդ կիտել։ (Գրգուռում է) Մի սեւացի՞ր օրս, մի սեւացի՞ր, առանց բեղ էլ սեւացողներ կան։

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Ուղղի՛ն մերժելը մեղք է։

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Կծու հեգնութեամբ)։ Հա՛մ, միլլիօնաւորի աղջիկ, աֆարիմ։ Որ այդպէս է, տուր էլի բո՛ւ ժխտից կամ հօրդ թողած՝ ժառանգութիւնից, այ այն մեծ-մեծ բարվանդարներից։

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. (Վերկենալով) Դու միշտ իմ հօր աղքատութիւնն երեսովս ես տալիս։

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ախար, ինչ անեմ, նա էլ միշտ բարո՜ղում էր. «Բարութիւն արէք»։ Ինքը չունէր, ուրիշներից էր պահանջում։ Բարութիւն. Բարութիւնս որն է։ Մարդս անասուն է, ցեխի մէջ որ տեսնես, պէտք է ոտով խըփես, խորը գցես, ոչ թէ ձեռից բռնես, բարձրացնես։ (Սակաւ լողթիւն։ Տոնը փոխելով, Սաղաթէլին)։ Չի եկել այն տղան։

ՍԱՂԱԹԷԼ. Դեռ ոչ։

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ի՞նչ ես ցցուել աչքիս առաջ, ի՞նչ ես ուղում ինձանից։

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. (Հառաչելով) Ոչինչ։

ԱՆԴՐԷԱՍ. Փառք Աստծու, կարծես էլի պիտի սկըսես նախատել ինձ։

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Ես բեղ երբ եմ նախատել։

ԱՆԴՐԷԱՍ. Դո՛ւ։ Դու երեսուն տարի է շարունակ

նախատում ես ինձ: Ես քեզ լաւ եմ ճանաչում, դու իմ առաջին թշնամին ես: (Վեր է կենում եւ սկսում է անցուդարձ անել):

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Ձեմ իմանում, ինչով եմ քո թշնամին: ԱՆԴՐԷԱՍ. Ինչով: Քո մաքերով: Դու երբէք իմ մասին լաւ բան չես մտածել: (Հռուծիւն): Ի՞նչ է խօսել քեզ հետ Օթարեանը:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Արտաշէսը: Ոչինչ: Ինչօր քեզ հետ է խօսում, նոյնն էլ ինձ հետ:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ի՞նչ ես կարծում, նա ինչպիսի տղայ է: ԵՐԱՆՈՒՀԻ. Նա օրինաւոր տղայ է, շատ օրինաւոր, համեստ, խելօք...

ԱՆԴՐԷԱՍ. Լաւ լաւ, մի երկարացիր, գովելդ աւելորդ է...

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. (Հառաչում է):

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Գրգռուելով) Լսիր, հազար անգամ աւել եմ, էլի եմ կրկնում, թող այդ հառաչանքներդ, ախ ու վախդ: Քո դէմքի վրայ, աչքերիդ մէջ, ամեն մի խօսքիդ տակ ես զգում եմ նախատինք: Քո տխրութիւնն ինձ կատաղեցնում է: Ես շատ լաւ գիտեմ, որ դու ստուերի պէս հետեւում ես ինձ, ծուռ եմ դնում ոտս թէ ուղիդ, ումին զրկեցի, ումից աւելորդ վերցրի, ումին պակաս տուեցի: Թող ինձ հանգիստ, դու իմ խիղճն ես, ինչ է: Ձի հարկաւոր, կարօտութիւն չունիմ: Իմ մէջ խիղճ էլ կայ, հոգի էլ, մտուած էլ...

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. (Տարակուսանքով) Ոչինչ չեմ հասկանում ասածներիցդ...

ԱՆԴՐԷԱՍ. Աա, շատ լաւ ես հասկանում: (Անհագիստ նայելով ժամացոյցին): Արդէն երկու ժամն է: Ձեկաւ այդ տղան:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. (Ջսպելով իրան) Տանն ես ճաշելու:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ի հարկէ, այդ ինչ հարց է:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ. (Խորհրդաւոր) Ո՞վ գիտէ քո բանը:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Այ, տեսնում ես, հէնց այդ ատվ գիտէ: Ի

տակ ստատանայ է նստած: Նախատինք, միշտ նախատինք: Օձի նման է կծու: Հեռացիր: Առաւօտից դէս շան պէս անօթի եմ: Գնա, ճաշ պատրաստիր: Մի աման էլ Սրտաշէտի համար դիր: Ես նրան ճաշի եմ պահելու: Լաւ վարուիր նրա հետ, այդ ինձ հարկաւոր է: Եթէ Բագրատը տանն է, ուղարկիր այստեղ: (Երանուհին գընում է ձախ դռներով):

ՏԵՍԻԼ VI

ԱՆԴՐԷԱՍ ԵՒ ՍԱՂԱԹԷԼ

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Լռութիւն). Քոյրդ ամեն բան գիտէ: Պէտք է աշխատել, որ նա գործը չբիչացնի:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Իսկ դու նրա հետ այնպէս ես վարուում, որ ինքդ կարող ես փչացնել:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Այդ ճշմարիտ է: Ես երբեմն չըգիտեմ ինձ զսպել: Բայց ինչ անեմ, այսօր առաւօտից դէս գրգռուած եմ: Մարդիկ սկսել են խօսել իմ մասին: Աա, ես գիտեմ, որ սե նախանձը նրանց հանգստութիւն չի տալիս: Անդրէյ Պետրովիչ էլիզբարովի ասողը շատերի աչքն է ծակում: Տներս ու քարվանսարաներս տանջում են մարդկանց: (Լռութիւն) Ծառայողները գնացին:

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Գրասենեակի դռներից ներս նայելով) Գնացել են:

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Մօտում է, կարծես, ինքն իւր հետ, անցուղարձ անելով). Փճ, էլիզբարովի տների ու տափերի կէսն իմն է, ասում է. ոչ աւելի, ոչ պակաս: (Լռութիւն) Ժամանակ-ժամանակ ինքս էլ մտածում եմ, կարելի է պարտական եմ: Բայց ինչպէս աչքերս բաց վերցնեմ և ունեցածիս կէսը տամ նրան: Ի՞նչ կասեն մարդիկ, «Հօրս հետ միասին ես առել տափերը»: Այո, ճշմարիտ է, բայց երբ:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Նոյ նահապետի ժամանակներում:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ժշմարիտ է, ընկերներ ենք եղել, բայց

չէ որ փողն ես եմ աշխատել, ես, Անդրէաս էլիզաբարովսէ Դալլաք Էլիզաբարի թոռնը իւր բոլոր կարողութիւնը, դիրքը, անունը, պատիւը ձեռք է բերել իւր խելքով ու աշխատանքով: Տասնութինգ տարի ծառայել եմ Մուսա-յէլ աղայի մօտ, տարել եմ նախատինք, թուք ու մուր-Շան կեանք եմ քաշել, վերջը սուտ-ղորթով մի քիչ փող եմ ձեռք բերել, դուրս եկել և այն ժամանակ ընկերա-ցել Առաքել Օթարեանի հետ:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Հէհ, երազի պէս միտս է. հին բազա-րում բախկալի դուբան ունէիք: Կանաչեղէն ու թթուե-ղէն էիք ծախում: Զատիկ-Ջրօրհնէքին էլ գնում էիք Սա-լիան, ձկնեղէն բերում ու ծախում:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Խօսք չունիմ, Առաքելն էլ աչքաբաց էր: Բայց եթէ նրա խելքով վարուէի, այսօր էլ դուբանչու մէկը կը լինէի: Նա հոտառութիւն չունէր: Ես էի, որ անդադար ասում էի. «Առաքել, առնենք այդ էփան տա-փերից, յետոյ ոսկի են դառնալու»: Սկսեցինք առնել ծովի ափում հոտած ճահիճներ, աղբանոցներ, սափէնը յիսուն կոպէկից սկսած: Առաքելը չէր ուզում, առնողն ես էի, ուրեմն ես եմ աշխատել այս հաքստութիւնը, իմս է այն, միմիայն իմս: Իսկ այդ լակոտն եկել է ու ասում. «Տուր ինձ կէսը»: Փահ, գոհել եմ, որ տամ: Եթէ գոհել եմ, ինչո՞ւ չեն ինձ գժատուն տանում: (Գրգռում է): Համեցէք, այս էլ ձեզ բարեգործութիւն: Որդեգիր եմ վերցրել հօր յիշատակի համար, ուսում տուել, մարդ շինել, տարիներով պահել եմ մօրն ու քոյրերին, ինչ է այսօր վարձաւ-Քոռ ապերախտութիւն:

ՍԱՂԱԹԷԼ. Լաւ, քիչ խառնիր արիւնդ: Մի կերպ ուխը կրկապենք, կրգնայ:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ի հարկէ, պէտք է ուխը կապել: Ես խօս չեմ կարող նրա հետ դատարան գնալ: Կըզցի ինձ մի թոկից փախած աղվակատի ձեռք, արի ու աղա-տուիր...

ՎԱՐԴԱՆ. (Ներս է մտնում նախասենեակից: Հա-

զած է սեւ արխալուղ, դեղնագոյն պիջակ արխալուղից կարծ, մէջքին արծաթեայ գօտի: Խօստում է շատ անփոյթ, Շամախու ըարըառով): Ան Արտաշէսը եկաւ ա, ուղում ա քեզ տեսնի:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Խնդրիր: (Վարդանը յետ է գնում): Սաղաթէլ, դու անցկաց դրասենեակ, յետոյ կըգաս:

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Գնում է զրասենեակ, դռները ծածկելով):

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Նստում է իւր քաղկաթոռի վրայ, ուշքը ժողովելով եւ դէմքին սիրալիր արտայայտութիւն տալով):

ՏԵՍԻԼ VII

ԱՆԴՐԷԱՍ, ՕԹԱՐԵԱՆ, ՅԵՏՈՅ ԲԱԳՐԱՏ, ԱԻԵԼԻ ՈՒՇ—ՍԱՂԱԹԷԼ.

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Ներս է մտնում նախասենեակից, հանդարտ եւ քաղաքավարի գլուխ է տալիս):

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Սիրալիր) Բարով, որդի, Այդ ի՞նչ է, դու մեզ մօռացել ես:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Սեղմելով Անդրէասի ձեռը): Երէկ ձեր տանն էի:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Հա, բաս ինձ չեն ասել: Նստիր, այսօր մեզ մօտ ես ճաշում: Մի քիչ խօսենք, յետոյ կանցնենք այն կողմ: Գործ ճարեցիր:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Նստում է Անդրէասի զրասնոյանի քով, երեսը դէպի հասարակութիւն): Այո, մի բանի մասնաւոր դասեր:

ԲԱԳՐԱՏ. (Գալիս է ծախ դռներից երկայն կօշիկներով եւ նալթի ըծերով ծածկուած պիջակով: Նկատելով Օթարեանին, թեթեւ ցնցում է, սառը գլուխ է տալիս, նստում է ծախ զրասնոյանի քով եւ անմիջապէս սկսում է գործով զբաղուել—չափում է կարկինով, զծագրում, միեւնոյն ժամանակ, ուշադիր է դէպի խօսակցութիւնը):

ԱՆԴՐԷԱՍ. Դասեր: Այնքան ուսում ստանալուց յետոյ վարժապետութիւն ես անում:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Ի՞նչ արած, առ այժմ ստիպուած եմ:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Բայց դրանով փոր չի կշտանալ, որդի, արի քեզ համար մի տեղ սարքենք մեր գործերում: Հը՞մ, ի՞նչ կասես, Բագրատ, երեւի, քո գործարանում մի պաշտօն կը լինի. Ի հարկէ, յարմար պաշտօն ..

ԲԱԳՐԱՏ. (Կտրուկ): Իմ գործարանը դեռ չուտ պատրաստ չի լինիլ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Շնորհակալ եմ, պարոն Անդրէաս, ես ծառայելու միտք չունիմ:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ամօթ ես համարում:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Ոչ, կարծում եմ, որ կարիք չեմ ունենալ ծառայելու: Իսկ եթէ ունենամ էլ, յամենայն դէպս, ձեր որդուն չեմ ծառայիլ:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ինչո՞ւ:

ԲԱԳՐԱՏ. (Կծու եղանակով, գործը չընդհատելով): Իդէալիստի ճերմակ փետուրները կարող են սեանալ բուրժուայի գործերում:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Ձսպուած) Միայն այն դէպքում, երբ այդ գործերը մուրտ են:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ձեւ հասկանում, ինչո՞ւ էք այդպէս դժուարացնում խօսում երկու ընկեր:

ԲԱԳՐԱՏ. (Հեզօրէն) Ընկեր, հը, ընկեր: Ոչ, հայրիկ, մեր մէջ ընկերական ոչինչ չը կայ:

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Եանդիմանութեամբ) Բագրատ:

ԲԱԳՐԱՏ. (Մատիտն ու կարկինը ձգելով սեղանի վրայ). Հայրիկ, ես կարծում եմ, որ ժամանակ է մեր հաշիւներն այդ պարոնի հետ պարզելու: Նա ինչ-որ պահանջներ ունի քեզանից:

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Դժիտ). Այդ քո գործը չէ: Դու քո բանին կաց:

ԲԱԳՐԱՏ. (Վերկենալով) Ներիր, հայրիկ, ես չեմ կարող սառը վերաբերուել դէպի մի մարդ, որ ուզում

է մեր անունը խայտառակել: Այն էլ մի այնպիսի մարդ, որ դեռ չի դուրս եկել մեր փողերով գնուած հազատից:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Յուզուելով վեր է կենում, քայց իսկոյն եւ եթ զսպում է իրան): Պարոն Անդրէաս, զսպեցէք ձեր որդուն: Ես չեմ կամենում նրա հետ վէճի բռնուել այստեղ:

ԲԱԳՐԱՏ. Իսկ ես թոյլ եմ տալիս ինձ պահանջել ձեզանից բացատրութիւն: Հայրիկը կարող է ձեզ հետ վարուել ինչպէս կ'ամենում է, իսկ մեր մէջ պէտք է ամեն բան պարզուի հէնց այժմ:

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Գրգռուած) Ասացի, որ այդ քս գործը չէ, մի խառնուիք:

ԲԱԳՐԱՏ. Բայց, հայրիկ, իմ ինքնասիրութիւնը վիրաւորուած է: Ուստի թոյլ տուր նրան մի բանի հարցեր առաջարկել: (Դառնում է Օթարեանին): Ես կը կամենայի իմանալ, դուք բարեբարուած էք մեզանից, թէ ոչ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Ջսպուած) Այո:

ԲԱԳՐԱՏ. Ո՞ր է ձեզ խնամել և բարձր ուսում տուել:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Ջսպուած) Ձեր հայրը:

ԲԱԳՐԱՏ. Ո՞ր է տարիներ շարունակ պահպանել և կերակրել ձեր մօրն ու քոյրերին:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Ձեր հայրը:

ԲԱԳՐԱՏ. Եւ այդ բոլորը խստովանելուց յետոյ յանդգնում էք լինել երախտամոռ: Եւ այդ բոլորից յետոյ, դու, հայրիկ, պահանջում ես, որ ես սմուք վերաբերուեմ այդ մարդուն:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ես ասում եմ, որ այդ քո գործը չէ: Դու ոչինչ չես հասկանում:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Բազրատին) Լսեցէք, պարոն, ձեզ հետ ես այսօր մտադիր չէի հաշուի նստելու, բայց որովհետեւ ստիպում էք, կըխօսեմ: Այո, ես էլիզաբեանների խնամքով մեծացած մարդ եմ: Դուք ինքն տարի պահել ու պահպանել էք ինձ, մօրս ու քոյրերիս: Բայց ինչպէս

—այս միայն ինձ է յայտնի: Այն, ինչոր ես եմ զգացել տարիների ընթացքում, չէք ցանկանալ զգալ ոչ մի ինքնասէր մարդու: Դուք ձեր ամեն մի կոպէկի մէջ թոյն էք սրսկել և այնպէս տուել ինձ...

ԱՆԴՐԷՅԱՍ. Պարտական մնամ, եթէ արած լաւութիւններս դոնէ մի անգամ էլ երեսովդ տուած լինիմ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Բայց միթէ պիտի խօսէիք, որ ես զգայի իմ ողորմելի դրութիւնը: Այո, իմ վերաբերմամբ դուք արտաքուստ քաղաքավարի էք եղել: Բայց այն, ինչոր խօսքերով չէք արտայայտել, արտայայտել էք ձևերով, աչքունքով, շարժումներով: Դուք ինձ ստորացրել էք իմ աչքում ամեն անգամ, երբ ես դժբաղդութիւն եմ ունեցել ձեզ ձեռք մեկնելու: Դուք խայթել էք իմ ինքնասիրութիւնը լուռ, ինչպէս, ներեցէք ասել, մի կասրի՞ճ...

ԲԱԳՐԱՏ. (Հեղձօրէն) Չարմանալի է, որ տարիներ շարունակ լուել էք և նոր էք միայն ձայն բարձրացնում:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Ախ, լուել եմ, որովհետեւ խնայում էի մօրս ու քոյրերիս: Գէտէի, որ եթէ ձայն բարձրացնեմ, պիտի զրկէիք նրանց մի կտոր հացից: Ես մտածում էի այսպէս. «Կըքաշեմ մի կերպ այս վիրաւորանքները և մի օր, բոլոր պարտքերս վճարելով էլիզբարեաններին, կը թեթեւանամ հոգով: Մայրս էլ է լուել Բայց հարցրէք, ի՞նչ լուութիւն է եղել այդ» (Անդրէասի կողմ): Ամսական քսանուհինդ ուրբի տալով, քսան ու հինգ անգամ նախատել էք նրան: Շատ ես ծախսում, ապրիւր ներքնայարկերում, կար արա ուրիշների համար, լուաքք արա, թող աղջկերդ աղախին մտնեն...»

ԱՆԴՐԷՅԱՍ. (Անհամբեր) Տէր, մեղայ Գեղ, Աստուած:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Իսկ մի օր այնքան անգութ էք եղել, որ առաջարկել էք նրան աղքատանոց մտնել: Ձեր խօսքերն ասեղների պէս խօթուել են խեղճ կնոջ սիրտը: Քոյրերս այսօր էլ առանց արտասուքի չեն կարողանում յիշել այդ օրը: Եւ ինչո՞ւ, ո՞վ է եղել իմ մայրը: Չէ որ

ձեր հաւասար ընկերոջ այրին: Մի կին, որ նոյնչափ հաւուստ է, որչափ դուք, երբ նա արտասուքը աչքերին պատմում էր իւր կրած վշտերը, արիւնն պաղեց երակներին մէջ: Եւ անգորութիւնից սկսեցի մաղերս փետտել, մատներս կրծոտել: Եւ վրիժառութեան միջոցներ էի փնտրում, չէի գտնում: Եւ ահա այդ ժամանակ հէնց մայրս ինքը հասաւ ինձ օգնութեան...

ԱՆԴՐԷԱՍ. Եւ ասաց, որ ես կողոպտել եմ քո հօրը, հա հա հա:

ԲԱԳՐԱՏ. Եւ զրպարտեց իւր բարերարին սե ապերախտութեամբ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Ուշք չը դարձնելով Բագրատի կողմ) Այո, պարոն: Նա հաղորդեց ինձ իմ հօր վերջին խօսքերը. «Ես մեռնում եմ աղքատութեան մէջ, ինձ կողոպտեց ընկերս: Ահա՛ քեզ այս թղթերը, կը յանձնես որդուս, երբ ուսումը կաւարտի»:

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Ցնցուելով) Թղթեր, ինչ թղթեր:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Մի քանի ընկերական պայմանագրեր, որոնք պիտի ապացուցանեն, թէ ձեր հարստութեան կէսն ինձ է պատկանում: Դուք, օգտուելով իմ հօր ծանր և երկարատե հիւանդութիւնից, խաբել էք նրան օր օրի վրայ և ձեր անունով վերածել բոլորը, ինչորեղել է ընկերական:

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Վրդովուելով) Այդ սուտ է: Ես ինչ որ ունիմ, օրէնքով և նօտարական դօկումենտներով է հաստատուած ինձ վրայ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Այո, բայց առանց մի կոպէկ վճարելու: Դուք կարողացել էք խաբել նոյն իսկ օրէնքները: Ահա հէնց այս բանը պիտի ապացուցանեն իմ հօր թղթերը:

ԲԱԳՐԱՏ. (Կատաղի): Դեհ ապտեղից, ստախօս:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Հպարտ եւ կատաղի): Պարհն, խնայեցէք ձեր հօրը...

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Չեռն ուժգին զարկելով սեղանին, ոտ-

քի է կանգնում)։ Լսիր, ասում եմ, դու ինձ կատաղեցնում ես։

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Ներս է մտնում)։

ԲԱԳՐԱՏ. Բայց նա քեզ անպատուեց։ Նա քեզ կողպտիչ անուանեց։

ԱՆԴՐԷԱՍ. (Ջսպում է իրան)։ Թող անուանի, ով է հաւատացողը։ Երեխայ է, ոչինչ չի հասկանում, տաքանում է։ (Դառնում է Օթարեանին)։ Որդի, այդ բոլորը, ինչ որ ասացիր, դատարկ բաներ են, ես քեզ ներում եմ հօր պէս։ Խօսենք չափահասների նման։ Գիտեմ, արունդ եւ է դալիս, ապրել ես ուղում, բայց չունիս։ Է՛հ, մտածել ես մտածել ու այդ բանը հնարել...

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Վրդովման նշան է անում)։

ԱՆԴՐԷԱՍ. Մի տաքանար, որդի, խօսենք հանդարտ։ Է՛հ, ինչ արած, շատ եմ օգնել հօրդ յիշատակի համար, էլի կօգնեմ։ Արի ստացիր ինձանից մի բանի հազար ռուբլի, թուղթ տուր, որ ինձանից պահանջ չունիս և ինձ էլ ու քեզ էլ ազատիր գլխացաւից։

ԲԱԳՐԱՏ. (Դրականապէս) Երբէք։ Ես թոյլ չեմ տալ մի կոպէկ անդամ տալ նրան։

ԱՆԴՐԷԱՍ. Մեղայ քեզ Տէր Աստուած,՝ վերջապէս, ձայնդ կտրելու ես, թէ՛ չէ։

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Մի կողմից կամացուկ Բագրատին) Թող տայ, դու չես հասկանում։

ԲԱԳՐԱՏ. (Չը լսելով Սաղաթէլին) Այդ անկարելի է։ Փող առաջարկել այդ մարդուն, կընշանակէ վախեանալ նրանից։ Թող դիմի դատարան, ես ինքս քեզ կը պաշտպանեմ նրա զրպարտութեան դէմ, որովհետեւ համոզուած եմ, որ նա քեզ զրպարտում է։

ՕԹԱՐԵԱՆ. Զգուշացէք, պարոն, այդ խօսքերը կարող են թանգ նստել ձեզ։

ԲԱԳՐԱՏ. Աա, թողէք այդ ֆուզները։ Ես ձեր բարոյական ոյժը լաւ եմ ճանաչում և զուր չեմ միշտ ձեզ արհամարհել։ Սակայն ինչու աւելորդ խօսքեր չռայել։

ահա կարճ-կտրական իմ խօսքը. արէք, ինչ-որ կարող էք, ես ձեր հակառակորդն եմ: (Շտապով իւր զրասնդանից վերցնում է մի քանի թղթեր): Քեռի, ես գնում եմ գործարան: Պատուիրի Ձէյմանին, որ խողովակները շուտով ուղարկի: Հայրիկ, ինձ ճաշի չըսպասէք: (Արագութեամբ հեռանում է նախասենեակի դռներով, ծգելով Օթարեանի վրայ մի արհամարհական հայեացք):

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Մեկուսի): Աֆարիմ տղայ, կրակի կտոր է:

ՏԵՍԻՆ VIII

ՆՈՅՆԲ, ԱՌԱՆՅ ԲԱԴՐԱՏԻ, ՅԵՏՈՅ ՄԱՐԳԱՐԻՏ

ԱՆԴՐԷԱՍ. Տեսնում ես, որդի, էլի մենք, հին մարդիկս, աւելի բարի ենք, քան դուք, նորերդ: Արի, բարը փէշիցդ թափիր, սոսցիւր երեք հազար ուրբի, հաշտուենք: ՕԹԱՐԵԱՆ. Էլ ուրիշ ասելիք չունիք:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ուրեմն, համաձայն ես (Տալով Սաղաթէլին սնդուկի քանակին): Սաղաթէլ, տուր ինձ չէքի տետրակը. Իսկ դու նստիր և մի թուղթ դրիր, որ ոչինչ պահանջ չունիս:

ՍԱՂԱԹԷԼ. (Բանալին առնելով, մօտենում է սընդուկին):

ՕԹԱՐԵԱՆ. Մնաք բարձր:

ՍԱՂԱԹԷԼ, (Կանգ է առնում):

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ո՛ւր, Սպասիր, Հաշիւը հաշիւ, բարեկամութիւնը — բարեկամութիւն: Դու մեղ մօտ պիտի ճաշես:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Մնացէք բարով:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. (Դուրս է գալիս ծախ կողմի դռներից տնային համեստ հագստով: Օթարեանին): Մայրիկը ձեզ հրաւիրում է ճաշի:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Քայլերն ուղղել էր դէպի նախասենեակ, կանգ է առնում):

ԱՆԴՐԷԱՍ. Տեսնում ես, քեզ ինչպէս են սիրում

այս տանը: Իսկ դու ուզում ես երես դարձնել մեզանից:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. (Ձարմացած նայում է Օթարեանին) Երես դարձնել մեզանից: Ինչո՞ւ:

ԱՆԴՐԷԱՍ. Ով գիտէ, ինչոր հակառակ քամի է փչել: Բայց դու նրան խեղճի կըբերես: Սաղաթէլ, մենք գնանք, Մարգարիտը, երևի, նրան կամաչեցնի: (Օթարեանին) Դէ, որդի, շատ սպասեցնել չըտաս մեզ: (Գնում է Սաղաթէլի հետ ձախ դռներով):

ՏԵՍԻՆ IX

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԵՒ ՕԹԱՐԵԱՆ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Այդ ինչ է նշանակում: (Բռնում է նրա ձեռքը ջերմագին): Ինչո՞ւ այդպէս այլալուծ ես:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Ոչինչ, դատարկ բան է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Ինչ է պատահել, ինչո՞ւ չես ճաշի մտում: Ինչ են նշանակում հայրիկի խօսքերը. «դու ուզում ես մեզանից երես դարձնել»: Ասա, ես համբերու՞թիւն չունիմ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Եթէ կարելի է, Մարգարիտ, այսօր ինձանից ոչինչ մի հարցնիր:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. (Վշտացած, քաց է թողնում նրա ձեռքը): Շատ գեղեցիկ, չեմ հարցնիլ: Եթէ կամենաս, ես քեզ չեմ էլ պահիլ, քանի որ քեզ համար ձանձրալի է մնալ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Ախ, Մարգարիտ, թող այդ երեխայական ձեռքը, դու նման չես ուրիշ կանանց:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Բայց դու ինձ հետ վարում ես ինչպէս մի երեխայի հետ. ո՞ւր են քո խօսքերը, թէ միմեանց սիրող անձանց մէջ չը պիտի լինի ոչ մի դադունիք: Այդպէս ես կատարում երգումդ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Շփոթում) Բայց կան դորժեր, որոնց հետ դու չը պիտի ծանօթանաս: Քո սիրտը դեռ շատ

մանուկ է: (Շորից ըննում է նրա ձեռքը և ջերմ սեղմում):

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Իսկ ես կարծում էի, թէ չը կայ դործ, որ քեզ վերաբերուի և ինձ ոչ (Ձեռքը խլելով) Թող ինձ, դու ինձ վերաւորում ես, (երեսը դարձնում է): Դա անգրթութիւն է սիրող կնոջ վերաբերմամբ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Ի՜նչ արած, վերաւորուած ինքնասիրութիւնը երբեմն անգութ է լինում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Վերաւորուած ինքնասիրութիւնը: Ո՛ւմ ինքնասիրութիւնն է վերաւորուել: Գո՞նք Ո՞վ է վերաւորել: Հայրս, թէ եղբայրս (Դաղար): Բայց դու լռում ես: Դու ինձանից դարձնում ես երեսդ: Բաւական է, մի փորձիր համբերութիւնս: Ես ատում եմ կեղծիքը, հասկանում ես Ասա պարզ և աներկիւղ, ի՜նչ է պատահել Աս, հասկանում եմ: Դու խօսել ես հօրս հետ իմ մասին, խնդրել ես նրա համաձայնութիւնը: Մերժել է... Բայց ոչ, ի՜նչ եմ ասում: Հայրիկը սիրալիր էր դէպի քեզ: Վերջապէս, նրա մերժումը չի կարող քեզ վերաւորել, քանի որ ես սիրում եմ քեզ և իմ գլխի տէրը միմիայն ես եմ (Դաղար): Սպասիր, սպասիր, իմ մէջ ծագեց ուրիշ կասկած: Դու նրա հետ խօսել ես իմ... Բայց ոչ, դու ընդունակ չես այդ տեսակ անվայել սակարկութեան: Վերջապէս, ասելու ես, թէ ոչ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Դու բռնութիւն ես գործ դնում իմ կամքի վրայ, Մարգարիտ: Կրկնում եմ, կան բաներ, որոնց հետ դու չը պիտի ծանօթանաս:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. (Շոանդով): Ոչ, ասում եմ: Մազի չափ գաղտնիք չը պիտի ունենաս ինձանից: Կամենում ես, այս պայմանով սիրիր ինձ, ոչ—կարող ես հեռանալ: Ուրիշ տեսակի փոխադարձ սէր ես չեմ ընդունում:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Մի վճռական շարժումն անելով): Ահ, թող լինի, ինչ-որ լինելու է: Միւսնայն է, անհնարին է քեզանից թազցնել:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. (Գրեթէ շնչասպառ) Հապա, հապա:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Ասած ինձ, Մարգարիտ, սիրո՞ւմ ես հօրդ՝
ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Ե՛ս, իմ հօրը՝ (Դրական եւ շերմա-
զին) Այո՛:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Ոչ միայն իբրեւ զաւակ, ոչ միայն արիւն-
նակցի սիրով, այլ և զիտակցօրէն:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Չեմ հասկանում միտքդ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Ուզում եմ ասել, յարգո՞ւմ ես նրան ինչ-
պէս մարդու:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Անտարակոյս: Չէ՛ որ իմ հայրն էլ մի
մարդ է:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Եւ ազնիւ մարդ, այնպէս չէ՞:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Անկասկած: Իմ հայրն անազնիւ չէ:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Համոզմունքո՞վ ես ասում այդ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Խօրին համոզմունքով: Գոնէ ինձ մին-
չեւ օրս յայտնի չէ նրա որեւէ անազնիւ արարքը: Յար-
գում եմ ինչպէս մի աշխատասէր և խելօք մարդու, որ
երկար տարիների տառապանքով ապահովել է իւր զա-
ղակների դրութիւնը: Նա ինքը տգէտ լինելով, իւր զա-
ւակների կրթութեան համար ոչինչ չի խնայել: (Դադար):
Բայց ինչո՞ւ ես կասկածանքով նայում ինձ, միթէ չեմ
հաւատում իմ անկեղծութեանը:

ՕԹԱՐԵԱՆ. Եւ ո՛չ մի թերութիւն չես գտնում հօ-
րդ մէջ:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. Ինչո՞ւ չէ: Նա փողասէր է, իւր հաշիւ-
ների մէջ խիստ է, մտածում է միմիայն իւր գործերի
մասին: Բայց չէ՞ որ նրա շրջանի մարդիկ բոլորն էլ այդ-
պէս են: Համարել նրան անազնիւ, ոչ, անկարելի է:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Դադար): Ի՞նչ կանէիր, Մարգարիտ,
եթէ մի օր համոզուէիր, որ նա անազնիւ է:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. (Դառնազին եւ զայրացած): Արտաշէ՛ս...

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Տաքանալով): Այո, այո, անազնիւ է
գոնէ իր անցեալում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. (Շոյն եղանակով): Արտաշէ՛ս, մտածիր,
ինչ ես ասում:

ՕԹԱՐԵԱՆ: Ասում եմ այն, ինչ որ գիտեմ: Քո հօր անցեալում կայ մի սոսկալի յանցանք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ: Եւ ինչ է այդ յանցանքը:

ՕԹԱՐԵԱՆ: (Ջերմ շնչտով) Մի անողորմ զրկողութիւն:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ: (Ցնցուելով) Ո՞ւր է զրկել նա:

ՕԹԱՐԵԱՆ: Մի անտէր և անօգնական մնացած ընտանիք: Իւր հաւատարիմ ընկերոջ որբ զաւակներին:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ: Քեզ:

ՕԹԱՐԵԱՆ: Ինձ, մօրս և քոյրերիս...

ՄԱՐԳԱՐԻՏ: Մ՛հ... (Թուլացած ընկնում է աթոռի վրայ, ձեռներով երեսը ծածկելով):

Երկարատեւ լռութիւն:

ՕԹԱՐԵԱՆ: Դու ինքդ կամեցար իմանալ ճշմարտութիւնը:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ: (Ուշքը ժողովելով, ոտքի է կանգնում) Ապացուցիր ասածդ: Լսեմ ես, ապա թէ ոչ, կատեմ քեզ ինչպէս մի զրպարտողի: Բայց ոչ ոչ, դու չես կարող զրպարտել քո բարերարին: Դու նրան սիրում էիր և յարգում: Անշուշտ այստեղ մի թիւրիմացութիւն կայ: Դու պէտք է բացատրես բոլորը: Միևնոյնն է, թող նա լինի իմ պաշտելի ծնողը, իսկ դու իմ երջանկութիւնը—երկուսիցդ աւելի ինձ համար թանկ է ճշմարտութիւնը:

ՋԱՐՈՒՀԻ: (Երեսում է ծախ դռների մէջ) Ձեզ ճաշի են սպասում:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ: Իսկոյն:

ՋԱՐՈՒՀԻ: (Գնում է յետո:)

ՕԹԱՐԵԱՆ: Համաձայնութիւն, որ այլ ևս իրաւունք չունիմ այս տունն այցելելու:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ: Ոչ: Ընդհակառակը, պէտք է այցելես: Դու իմ սէրը թունաւորեցիր, դու էլ պարտաւոր ես բժշկել այն: Այժմ կարող ես հեռանալ, բայց վաղը դու կըրտաս ինձ բացատրութիւն:

ՕԹԱՐԵԱՆ. (Գլուխ է տալիս եւ արագ քայլերով
գնում է նախասենեակ.)

ՄԱՐԳԱՐԻՏ. (Թոյլ քայլերով գնում է դէպի ծախ
եւ, կանգ առնելով, յենում է դռներին.)

(Վարագոյրն իջնում է հանդարտ.)

ՇԻՐՎԱՆՁԱԴԷ

(Գլխաւորն ահաւոր)